

הרב אברהם ריבלין שליט"א - המשגיח

קרבנות ותפילה בספר "נפש החיים"¹

מאמר א. מזון העולמות וקישורן

ר' חיים מוולוז'ין, תלמידו המובהק של הגאון מוילנה, מבטא בספרו נפש החיים רעיונות יסוד רבים במוסר ובמחשבת ישראל. השער השני של הספר המופלא הזה, מוקדש לעניינה של התפילה, ובין השאר מאיר בו ר' חיים את הקשר שבין קרבנות לתפילה, בעומק עיוני מיוחד. כהרגלו עושה ר' חיים שמוש רב במאמרי הזוהר ותורת הנסתר ומטבעם נוסקים הדברים אל עולמות עליונים. להלן נדון בכמה היבטים של הקשר הזה כפי שמדגיש אותם ר' חיים. כמובן שהחלוקה בין ההיבטים אינה בסכינא חריפתא והדברים אחוזים זה בזה, משליכים זה על זה, ומסבירים זה את זה, וכולהו לחד אתר סליקין – לעורר את האהבה העליונה לעבודת ה' עבודת הקרבנות ועבודת התפילה. במאמר זה נדון בעקבות ר' חיים בנושאים הבאים: "בלתי לה' לבדו"; "מזון העולמות", ו"קישור העולמות".

(א) "בלתי לה' לבדו" – לעיל הבאנו את הבריתא בסוף מסכת מנחות "בא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות. שלא נאמר בהן לא "א-ל" ולא "א-להים" אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק" (מנחות ק"י ע"א) וכך הסביר ר' חיים את הפסוק "זובח לא-להים יחרם בלתי לה' לבדו" (שמות כב, יט) - שהקרבת קרבן אינה באה מצד מדת הדין אלא מצד מידת הרחמים וכמו שנתבאר לעיל (עמ' ***). בעיון נוסף מחדשים הפסוק והבריתא שקרבן אמת מוקרב לה' עצמו לשם העצם הויה, ולא לאחד משמותיו המתגלים בטבע² בדמות מלאכים שרים ושליחים. לפי זה המילה "א-להים" שבפסוק הנזכר אינה שם חול כמו שפרשו רוב מפרשי הפשט "דדבח לטעות עממיא יתקטל" [=הזובח לטעות העמים- יומת] (אונקלוס) "לאלהים- לעבודה זרה" (רש"י) "לאלהים לאותם שאמרתי לך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (רשב"ם) אלא שם קודש,

¹ מאמר זה מבוסס ברובו על קטעים מספר נפש החיים, הסדר שבו הובאו הדברים בעיון זה אינו תמיד סדר הדברים בספר. לשון הספר לא שונתה, למרות שאינה תואמת תמיד, את כללי הדקדוק המקובלים.

(*) מאמר זה הינו חלק מספר שעתידי לראות אור בקרוב

² א-להים בגימטריה הטבע [86=].

פירוש: מי שזובח ל"א-להים" לאחת ממדותיו של הקב"ה, לאחד המלאכים נציגי ה' בעולם הוא יחרם, כי יש לזבוח רק לה' לבדו לעילת כל העילות בצורה ישירה.³

את הרעיון הזה מעמיס ר' חיים גם על ענין התפילה. בתחילת שער ב' בהסבירו את המילים "ברוך אתה ה'", כותב ר' חיים: "אמנם ענין הברכה לו ית"ש אין הכוונה לעצמות ב"ה כביכול, חלילה וחלילה כי הוא מרומם מעל כל ברכה. אבל הענין כמו שאמרו בזהר (אמור צח') דקב"ה סתים וגליא, וכי עצמות אין סוף ב"ה הוא, סתים מכל סתימין ואין לכנותו בשום שם כלל, אפילו בשם הוי"ה ב"ה ואפילו בקוצו של יו"ד דביה... ומה שמושג אצלנו קצת ואנו מכנים אותו ומתארים כמה תארים ושמות וכינויים ומידות, כמו שמצינו בתורה ובכל מטבע התפילה, כולם הם רק מצד התחברותו יתברך אל העולמות..." (פרק ב').

"וזה כל השגתנו כביכול אותו יתברך הכל מצד התחברותו אל העולמות והתפשטותו יתברך בתוכם... ולכן קבעו אנשי כנסת הגדולה הנוסח של כל ברכת המצוות בלשון נוכח ונסתר. תחילתם 'ברוך אתה' הוא לשון נוכח ומסיימים 'אשר קדשנו וכו' וצונו' – לשון נסתר"⁴, שמצד התחברותו יתברך ברצונו אל העולמות שע"י זה יש לנו קצת השגה כל דהו, אנו מדברים לנוכח – 'ברוך אתה ה'". כי העולמות הם הצריכים לענין תוספת וריבוי הברכה מעצמיותו המתחבר אליהם, וזהו 'מלך העולם... והמְצַנֵּה אותנו ומקדשנו הוא עצמותו יתברך אין סוף ברוך הוא לבדו הסתום מכל סתימין, לכן תקנו בלשון נסתר אשר קדשנו במצוותיו וצונו' (סוף פרק ג').⁵

³ כך הסביר המלבי"ם את שני שם הבורא שבפרשת העקידה. בתחילת הפרשה מופיע שם א-להים, "והא-להים נסה את אברהם" (בראשית כב, א) "א-להים ירא לו השה" (שם, שם ח) אבל ברגע שהוחלף קרבן יצחק בקרבן האיל מופיע שם ה' "ויקרא אליו מלאך ה'" (שם, שם יא) "ה' יראה... בהר ה' יראה" (שם, שם יד) "ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית" (שם, שם טו) וכתב המלבי"ם: "ועל כן בכל מעשה העקידה עד ויקח את המאכלת נזכר שם א-להים ומשם והלאה נזכר שם הוי"ה כי כל מעשה העקידה היה מצד שם א-להים שהוא המנהיג הנהגה טבעית ושם זה היה מונגד אל הוית יצחק וזרעו בעולם, ואחר העקידה נסתלקה התנגדות המערכת [הטבעית] מעל יצחק ומאז נזכר שם הוי"ה והשגתו בפרטית שיחול על זרע יצחק באין מסטין ומקטרג". דברי המלבי"ם מוסברים היטב לפי מה שנכתב לעיל בעמ' ששם א-להים מציין את מידת הדין ושם ה' את מידת החסד שהיא המידה המאפיינת את הקרבן. אמנם בפסוק יב' נאמר "כי ירא א-להים אתה". ייתכן שהפסוק מתאר את מצבו של אברהם בטרם נודע לו שיצחק לא יוקרב, ולעת ההיא היה מתאים שם א-להים כמו שמסביר המלבי"ם.

⁴ סיום תקני מדויק לפי כללי הדקדוק היה אמור להיות 'אשר קדשתנו במצוותיך וצויתנו על...!' – בלשון נוכח, או לחילופין להתחיל את המשפט בלשון נסתר 'ברוך הוא ה'... אשר קדשנו במצוותיו...!'

⁵ וכן כתב הרשב"א: "שני יסודות עצומות יש עליהם נבנה הכל, האחד שהוא יתברך מחויב המציאות ושני יסודות שאין אמיתתו מושגת כי אם לעצמו יתברך, והוא במציאות – נגלה, ובאמת מהותו נסתר ונעלם מן הכל. וכדי לקבוע שתי הפינות הללו בנפשותינו על כן קבעו נוסח הברכות בנגלה

ולפי זה המשיך ר' חיים להדגיש את היסוד: "כי יסוד פינת אמונתנו הקדושה, שכל מגמת כוונת לבנו בכל הברכות התפילות והבקשות – אך ורק ליחידו של עולם אדון יחיד, אין סוף ברוך הוא". ובהגה"ה שם הוסיף: "ומה שכתבו [המקובלים] בכוונת התפילה והברכות לכוון בכל ברכה כוונה מיוחדת לספירה מיוחדת – לא ח"ו לעצמות הספירה, כי הוא קיצוץ נטיעות ח"ו".⁶ כי כמו שבענין עבודת הקרבן אמרו רז"ל בבריתא סוף מנחות והוא מהספרי פרשת פנחס [וכאן מביא ר' חיים את הגמרא במנחות שהובאה לעיל], כן בעבודת התפילה חלילה לכוון לשום כח פרטי וספירה מיוחדת, אלא לעצמות אדון יחיד אין סוף ברוך הוא, כלל הכוחות כולם, שמתחבר ברצונו יתברך לפעול באותה ספירה ואותו הכח שהם בסדר ההשתלשלות שקבע הוא יתברך ברצונו. שכל ספירה פרטית מיוחדת לענין פרטי שעל ידה פועל ענין זה בעולמות... אלא שכל כוונת לבנו בכל הברכות והתפילות צריך שתהיה לעצמות אין סוף ברוך הוא מצד התחברו כרצונו יתברך אל העולמות" (פרק ד').

בין השאר מזכיר ר' חיים מוולוז'ין את שאלת הריב"ש⁷ לאחד המקובלים הידועים בזמנו, הר"י בן שושן: "ופעם אחת שאלתי אותו איך אתם המקובלים, בברכה אחת מכוונים לספירה ידועה ובברכה אחת לספירה אחרת... וענה לי, חלילה, שתהיה התפילה כי אם לשם יתברך עילת העילות, אבל הדבר הזה כמו מי יש לו ריב ושואל מהמלך שיעשה לו דין, יבקש ממנו שיצוה על היושב על המשפט שידין לו, לא שיצוה על הסוכן הממונה על האוצרות, כי תהיה שאלתו בטעות. וכן אם ישאל מהמלך שיתן לו מתן ולא יאמר לו שיצוהו אל השופט, אבל שיצוה זה אל הסוכן, וכן אם ישאל ממנו יין, יבקש שיצוה זה אל שר המשקים, ואם ישאל לחם יאמר לשר האופים לא להיפך, כך הוא בענין התפילה שהיא לעולם – לעילת העילות, אלא שמכוון המחשבה להמשיך השפע לאותה הספירה המתייחסת לאותו דבר שהוא מבקש עליו".⁸

המשפט האחרון בדברי הר"י בן שושן המובאים ע"י הריב"ש, בא לענות על תמיהה רבתי העולה מהרישא של הקטע. הנמוק להזכרת מלאכים או ספירות בברכות שונות הוא כאמור כדי שהקב"ה יזרים את השפע דרך צנור מסוים ולא אחר, ולכאורה

ובנסתר, 'ברוך אתה' כמדבר עם מי שהוא נמצא מפורסם אצלו עד שהוא מדבר פנים אל פנים, 'אשר קדשנו במצוותיו' לקבוע בנפשותינו... מהות מציאות נסתר ונעלם" (שו"ת הרשב"א חלק ה' סימן נב) בספרי יונה נבואה ותוכחה עמ' 115 הבאתי דברי אבודרהם בענין זה, ע"ש.

⁶ קיצוץ בנטיעות הוא מושג קבלי שהוראתו הכללית היא הפרדת התוצר מסיבתו הראשונית, ונתוק הנטיעות משרשן ומקור חיותן. בהקשר שלנו: ה' הוא מקור חיותם הבלעדי של כל העולמות וכל הספירות. תפילה לאחת הספירות באופן ספיציפי, מבלי כוונה לשורש ולמקור הכח, דהיינו סיבת כל הסיבות, כאילו ח"ו יש לספירה זו כח עצמאי היא עבודה זרה וקיצוץ בנטיעות.

⁷ ר' יצחק ב"ר ששת, מתלמידי הר"ן, נולד בשנת הפ"ו בספרד נפטר בשנת הקס"ח באלג'יר.

⁸ שו"ת הריב"ש סימן קמ"ז, מובא בנפש החיים הוצאת הרב רובין עמ' קג' הערה 9.

קשה כלום צריך הקב"ה תזכורת מהאדם דרך איזה צינור מזרימים שפע של בריאות או שכל או פרנסה? כלום ה' "אינו יודע" שהשר הממונה על הדין והצדק יודע לעשות משפט, אבל אינו אחראי על פרנסה או רפואה?⁹ על כן בא המשפט האחרון להדגיש שאיזכור הספירה המסוימת מושך את השפע הא-להי לאותה ספירה וממילא משם נמשך השפע גם על האדם המתפלל¹⁰. ועלתה בידנו גם כאן המסקנה שהקשר וההשגחה בין הקב"ה והעולם, מלמעלה למטה עובר דרך מלאכים ועולמות וספירות וכוכבים ומזלות. אבל הקשר של התפילה מהאדם לה', ממטה מעלה, אינו צריך לשום מתווך ואמצעי¹¹ הוא קשר ישיר מידי אישי ואינטימי המאחד את שיא תהום מטה עם פסגת רום מעלה ללא חציצה.

(ב) מזון העולמות וצרוּפּם – בהמשך לרעיון הנ"ל מסביר ר' חיים את מאמר חז"ל על הפסוק "אמרת ה' צרופה" (תהילים יח, לא) – "אמר רב לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות" (בראשית רבה מד, א) היינו, שצורך גדול המה [=הוא] לצרף ולזקק להפריד הסיגים מכל הכוחות והעולמות הברואים, וגם כן במשמע "לצרף" היינו לחבר ולקשר כל הכוחות העולמות הברואים [שיהיו] מתוקנים ומסודרים כפי הכוונה והרצון העליון ב"ה... וזה ענין הברכה לו יתברך בכל הברכות והתפילות שפרושו הוא תוספת וריבוי ממש...¹² שנתקן ונייחד ע"י הברכות והתפילות [את] הכוחות והעולמות העליונים שיהיו מוכנים וראויים לקבל שפעת קדושת אור עליון ולהמשיך ולהוסיף בהם קדושת האור ורוב ברכות מעצמותו יתברך המתחבר אליהם ומתפשט בתוכם, וממילא יושפע זה התוספת ברכה והקדושה גם על עם סגולה שגרמו וסבבו לכל הכבוד הזה" (פרק ד').

⁹ חסידים אומרים שאדם צריך להתפלל רק על מה שחסר לו ולבקש את צרכיו, אבל אינו צריך "ללמד" את הקב"ה כיצד למלא את מחסורו, את זה הקב"ה יודע לבד. ואע"ג שגם את עצם הצורך יודע הקב"ה, מ"מ העמידה לפני ה' בתפילה היא היוצרת את הקשר המוכיח שהאדם ראוי לברכה ולשפע.

¹⁰ ואיזכור הספירה בברכה מסוימת לפי זה פועל כמו שהתפילה בכללה פועלת על האדם ולא על ה' ח"ו. ע"י התפילה האדם מתקשר לעולם עליון מסוים ויונק שפע וברכה מעולם זה. התפילה מדגישה את הקשר של האדם עם הקב"ה עילת העילות, ואזכור הספירה מאפשר לאדם לינוק ולמשוך את ברכת ה' היורדת דרך הספירה המסוימת.

¹¹ הרמ"א צ"ל: "ויש נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחינות ונותנים צדקה" (או"ח סי' תקפ"א ס"ד). וכתב המשנה ברורה בהלכות ראש השנה: "דבית הקברות הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה נתקבלה שם ביותר, אך אל ישים מגמתו נגד המתים, אך יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים" (שם ס"ק כז).

¹² כך הגדיר ר' חיים לעיל בתחילת פרק ב': "כי מילת ברוך אינו לשון תהילה ושבח כמו ששומה [כמו הרגיל] בפי ההמון... אבל האמת כי ברוך פרושו לשון תוספת וריבוי, וכענין קח נא את ברכתי (בראשית לג, יא) [והמפרשים התקשו שלא מצינו שיעקב ברוך אותו כלל אלא נתן לו מתנות] "וברך את לחמך" (שמות כג, כה) "וברך פרי בטנדך" (דברים ז, יג) שאי אפשר לפרשם לשון תהילה ושבח, אלא לשון תוספת וריבוי. ובזהוהו אמר לאמשכא ברכאן, לארקא ברכאן לאסופי ברכאן."

להלן מתברר מדברי ר' חיים הקשר בין הפרושים הללו למילה "לצרף". שפעת ברכת ה' אמורה לזרום דרך העולמות ולהשפיע עלינו ברכה. העבירות יוצרות מסך של פסולת וסיגים העוצרים את זרימת הברכה. צרף העולמות במובן של הסרת הסיגים והפסולת מאפשר זרימה חופשית של הברכה הא-להית ומצרף את העולמות במובן של חיבור זה אל זה ע"י זרם הברכה השוטף במרוצתו ללא עיכובים מעולמות עליונים לתחתונים מהם. ר' חיים ממשיל ענין זה לחיות האדם ע"י האוכל "וכמו שענין חבור וקיום נשמת האדם בגופו הוא ע"י אכילה ושתייה, ובלתם תפרד ותסתלק מהגוף, כן חיבור עצמותו יתברך אל העולמות, שהן סוד האדם הגדול¹³ כדי להעמידם ולקיימם, ולא תגעל נפשו אותם, גזרה רצונו יתברך שיהא תלוי בעסק התורה ומעשי המצוות ועבודת התפילה של עם סגולה, ובלתם היה הוא יתברך מסלק עצמותו יתברך מהם, וכרגע היו חוזרים כולם לאפס ואין... אמנם כל עיקר ענין התחברותו יתברך אל העולמות... גזרה רצונו יתברך שיהא תלוי במעשיהם הטובים של עם קדושו שהן המה ענין אכילה ושתייה אל העולמות להעמידם ולקיימם" (פרק וי)¹⁴

בפרק ז' מציג ר' חיים את הפן ההפוך – השלילי: "וכן בהפך. המעשים אשר לא טובים ח"ו הם אל העולמות כענין המאכלים הרעים אשר יתבאר עניינו... וכשם שמאכל הגוף כאשר איננו טוב ואינו מתקבל אל הגוף, אינו זן וסועד את הגוף, אלא נהפך בתוכו לפסולת וזוהמה וצואה, וגם הוא מתיש ומחליש את כל הגוף, כי ע"י זה אין הנפש מתפשט בתוכו כראוי, ולפעמים יחלה מזה, כן הענין שהמעשים אשר לא טובים ורצויים ח"ו המה נהפכים בתוך העולמות לפסולת ולכלוך כביכול והוא התגברות כוחות הטומאה והקליפות". לפי היסוד הזה מסביר ר' חיים שהעונשים של הקב"ה אינם כעונשי בשר ודם שהם על פי רוב חיצוניים – טכניים, התחשבות עם החוטא לפרוק כעסים או לנקום נקם אלא מציאות של נגע שצריך לבערו¹⁵. "וזה מאמרם יוכל האומר הקב"ה וותרן הוא, ויתרו חייו" (בבא קמא נ' ע"א) שאינו על דרך הנקימה ח"ו, אלא שכמו שמטבע האדם שאם יאכל מאכל שטבעו מקלקל ומזיק לגוף – יזיק לו אותו המאכל או גם יחלה ממנו, ואם סם המות הוא – ימות ממנו, כן הוא בענין הכוונות של הנפש החוטאת... ואין שייך ותרנות בזה והוא מוכרח להריק לכלוך הטומאה שהגביר בעונו בהעולמות ע"י אחד מבי' התיקונים הנ"ל [יסורים של עונש או תשובה] (פרק ח').

¹³ האדם הגדול – "אדם עילאה" הוא מושג קבלי הנגזר מהאמור בנבואת יחזקאל על מעשה מרכבה: "וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא, ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה" (יחזקאל א, כו). מראה האדם העליון הזה שעל הכסא הוא כביכול המראה הקרוב ביותר לבורא ית"ש.

¹⁴ לעיל עמ' הבאנו את דברי ריה"ל שקדם לר' חיים בהשוואה של חיבור הנפש הפרטית לאדם הגשמי ע"י אוכל [אע"פ שהנפש עצמה אינה צריכה לאכול] לשכינה ששורה בישראל רק ע"י משכן וקרבתו. ועיין כוזרי ח"ב אות כו.

¹⁵ על עונשים ראויים של הקב"ה מול עונשים פסולים מידת בשר ודם, עמדתו בספרי יונה נבואה ותוכחה חלק שלישי עמוד 278 ואילך.

(ג) **קישור העולמות** – ומכאן לזהות ולקשר בין הקרבנות והתפילה שהם המה מזון העולמות הגורם לקשור וחבור עולמות הרוח שלמעלה עם עולם הגוף הגשמי הזה למטה. "ובפרט בעת עמדו להתפלל לפניו יתברך, אשר בשעתה המיוחדת לה¹⁶ היא עיקר המזון להעולמות ולנפש האדם עצמו וכמו שכתוב בזהר "מזונא דיליה צלותא דחשיב לקרבנא" [=מזון שלו תפילה הנחשבת לקרבן] (זהר בראשית כד, א). ובהמשך דבריו בהגה"ה כתב: "ועבודת התפילה נגד תמידין תקנוה שהיו גם כן בשעתה הקבוע להם עיקר המזון הנ"ל, כענין 'את קרבני לחמי' (במדבר כח, ב) – 'את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים' – כענין סעודת הבוקר והערב שהן עיקר המזון, וכתוב 'כי את לחם א-להיך הוא מקריב' (ויקרא כא, ח) והוא אמרם בחזית¹⁷ 'רעיתי – אין רעיתי אלא פרנסתי, הן שירעו אותי בשני תמידין... ולכן אמרו חז"ל (ברכות נה ע"א) בזמן שביית המקדש היה קיים – מזבח מכפר" (פרק ט"ו) ומכאן למסקנה בענין התפילה: "כי כל תיבה מהתפילה או של איזה ברכה, היא העולה למעלה מעלה ע"י מארי קלין וגדפין, לפעול פעולתה בשרשה העליון המיוחד לה, והוא נעשה בזה כביכול שותפו של יוצר בראשית לבנות ולנטוע כמה וכמה עולמות" (תחילת פרק י').

את הרעיון שהתפילה מחברת עולמות על ידי עלייתה מעלה מעלה מרחיב ר' חיים בפירושו למסכת אבות. בפירושו למשנה המפורסמת "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (אבות א, ב) מסביר ר' חיים את ההבדל בין התקשרות העולמות ע"י תורה להתקשרותם ע"י עבודה: "כי ההשפעה יורדת ע"י התקשרות... כי הגשמיות בעצמו אין לו כח ומציאות כלל, לולא כח העליון השוכן עליו ומקיימו. וכל הרוחני היורד מלמטה מקבל שפעו מגבוה ממנו, וגבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם עד התורה הקדושה כי ממנה תוצאות חיים וממנה יוצאים כל ההשפעות, כי היא קדמה לעולם ועל ידה נבראו ונתקיימו כל העולמות והיא למעלה מכולם, ומעת הוריד משה עז מבטחה לארץ וישראל זכו אותה ודבקים בה, הנה עמם מקור חיים, מקור הברכות והשפע בידם, והרי קשור עולם עליון בתחתון ע"י התורה הגבוה מכולן".

הכיוון של קשור העולמות ע"י הקרבנות והתפילה הוא הפוך – מלמטה למעלה "וכנגד קשר זה שנקשרו העולמות דהיינו שהורידו הקדושה לארץ, צריך להעלות

¹⁶ בהערות מפנה הרב רובין לדברי ר' חיים בשער ד' פרק כו' בהם הסביר שהתפילה נקראת חיי שעה "שענין התפילה הוא הוספת תקון בעולמות בתוספת קדושה וברכה **באותו עת הקבוע להם**, ולכן אם עברה השעה שוב לא תועיל כלל להוסיף תת בהעולמות התוספת קדושה וברכה". בניגוד לתורה שהיא חיי עולם שתוספת בקדושה העולה מהעסק בה אינו מוגבל בזמן כלל.

¹⁷ "חזית" הוא קובץ מדרשים הפותחים תמיד ב"תא חזי" [=ב'א וראה] במקביל למה שידוע בגמרא "תא ושמע" [ב'א ושמע]. רבים ממאמרי הזהר פותחים בתא – חזי.

מדברים שלמטה למעלה, והוא ע"י הקרבן שמקריבין לעשות נחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו, מעלים הדומם צומח חי מדבר¹⁸ ממטה למעלה משפל מצבם עד מקום גבוה, עד שיתקבלו לרצון לפני ה' ויתקשרו מעלה מעלה במקום העליון להוריד לנו ברכה ולהוריד ההשפעה עוד יותר בשפע רב ע"י קישור זה. והנה עתה בעוונותינו הרבים, עבודתנו היא רק עבודת התפילה, במקום זבח ומנחה, והדברים עומדים ברומו של עולם וכל תיבה ותיבה עולה למקום גבוה מעל גבוה מקום הקרבן ממש... ולזה אמרו על שלשה דברים העולם עומד – רצה לומר קשור עולם עליון בעולם תחתון על התורה שמוריד על ידה שפע מלמעלה, ועל העבודה שמעלה נחת רוח מתחתון לעליון ועכשיו על ידי התפילה" (רוח חיים אבות א, ב).

תם ולא נשלם המהלך בגשר המוביל מהקרבנות לתפילה, ועוד ידובר בפנים נוספות על גשר – קשר זה במאמר הבא.

¹⁸ הקרבנות כוללים את כל סוגי הבריאה: דומם – נסכי יין ומים, מלח, קרבן עצים. צומח – מנחות העשויות מחיטים שעורים סולת, חי – קרבן עוף או בהמה, מדבר אדם – מחשבת המקריב חייבת ללוות את הקרבן.

מאמר ב. תפילה על ה'

כפי שראינו במאמר הקודם, עומד הקשר בין עבודת הקרבנות לעבודת התפילה במקום מרכזי ב"סדר העבודה" – שער ב' של נפש החיים. המאמר שלנו משלים ומעצים קשר זה אך יש להודות שהוא שונה בענין מהותי מקודמו. אם שם יצאנו מתורת הקרבנות והאצלנו רעיונות ומושגים ממנה אל מסגרת התפילה, כאן במאמר הנוכחי עיקר הדיון, והיסוד המחודש שבו, נטועים בעולם התפילה¹⁹ ורק הנוף מושלך אל הקרבנות. ואף אם אלו קדמו בזמן, המקורות הרעיונות וגם סדר העיון שלנו יתחילו ויתרכזו בתפילה, ורק אח"כ נשוב לראות כיצד באים היסודות הללו לידי ביטוי בעבודת הקרבנות.

ההשקפה המקובלת בענין התפילה היא שהעמידה לפני ה' באה, כאשר אדם נמצא בצרה וצוקה ויש בו נגע ומחלה, והוא מבקש מזור ועזרה. כבר בתורה נאמר: **בצר לך ומצאך כל הדברים האלה**²⁰ באחרית הימים ושבת עד ה'" (דברים ד, ל). גם דוד המלך חוזר על מצב זה בעשרות פסוקים שבקהלת כגון: "יענך ה' ביום צרה" (כ, א), **"בצרתה לי קראתי ויענני"** (קכ, א), **ממעמקים קראתיך ה'"** (קלא, א). ועל תפיסה זו חוזר הרמב"ם בהלכה שנפסקה לדורות: "מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור... אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים" (הלי' תעניות א, א-ג).

ועל תפיסה פשוטה ומקובלת זו שואל ר' חיים: "כי באמת יפלא, איך שייך לבקש ולהתחנן כלל לפניו ית"ש להסיר מעליו צערו ויסוריו. כמו בענין רפואת הגוף, הרופא משקהו סמנים חריפים, או אם הרופא מוכרח אף גם לחתוך אבר אחד לגמרי, שלא יתפשט ארס החולי יותר, האם יתחנן אליו החולה שלא ישקהו הסמנים, או שלא יחתוך האבר? הלא החולה עצמו שוכרו לכך. כן איך ישפוך שיח לפניו ית"ש להסיר מעליו היסורים, הלא המה רטיה וסמא דחיי לכפר עוונותיו כמאמרם ז"ל 'אין יסורין בלא עוון' (שבת נה ע"א) ואם לא, איפוא נפש החוטאת במה תתכפר?²¹

¹⁹ ולמרות שספרי זה, כמו חומש ויקרא, עוסק בעיקר בתורת הקרבנות, יש מקום לכלול גם מאמר זה העוסק בעיקר בתפילה. כהמשך והשלמה לדיון בשיטת ר' חיים מוולוז'ין בקשרים שבין קרבנות ותפילה.

²⁰ "הדברים האלה" מתייחסים לקללות נוראות הכתובות בפסוקים הקודמים "כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ... כי השמד תשמדון, והפיץ ה' אתכם בעמים... ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם" (דברים ד, כו-כח).

²¹ נפש החיים שער ב' פרק יא'.

אכן דוד המלך הבין את סוד מעלת היסורין ולכן אמר "טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך" (תהילים קיט, עא) והבין שגם השבט המייסר – מנחם. "שבטך ומשענתך המה ינחמוני" (תהילים כג, ד). וכן אמר שלמה בנו על מעלת התוכחה והמוסר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג, יב) ועל דרך השלילה: "חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר" (שם יג, כד). ואם העונש הוא סימן לאהבה כיצד ומדוע מבקשים אנו מהקב"ה שיסיר אותנו מאתנו?²² אם הקב"ה בורא אבות ואמהות עקרים מפני שהוא מתאוה לתפילתם כמו שנאמר: "מפני מה היו אבותינו עקורים? מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים" (יבמות סד ע"א) כיצד מתפללים הצדיקים לרפואתם, והרי אם יוושעו יפסיקו להתפלל אליו? האם רצונם בנתוק הקשר עם הבורא חס ושלום?

הטענה שהצדיק מתפלל לקב"ה גם כשהיסורים חולפים נכונה רק בחלקה. כי מה הפריע לצדיק להתפלל לקב"ה לפני בא היסורים? בודאי הצדיק התפלל גם לפני כן, אבל עצמת התפילה מתוך היסורים היא כנראה גבוהה יותר, כשם ששונה הקשר בין המתפלל המיוסר לא-להיו, מזה של המתפלל השבע והדשן לרבונו. ואם "כל דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס, ע"ב) איה מקום ומה פשר התפילה להפסקת היסורים? הרי כך הגדיר ר' יחזקאל לוינשטיין את היחס בין הצרה והתפילה: "אין התפילה אמצעי להנצל מצרה. אלא אדרבה, הצרה הינה אמצעי של הקב"ה המתאוה לתפילת האדם להביא אותו לתפילה" (ילקוט לקח טוב שמות עמ' צא) הצרות הן אם כן אמצעי לקשר עם ה' ומדוע מתפללים אנו להעלמן?

ועל כן מסקנת ר' חיים היא שבתפילה ראויה אין המתפלל חושב על צערו וסבלו כלל, אלא מכוון בקשותיו רק כנגד צער גלות השכינה כביכול: "אמנם תכלית הכוונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה... זה העיקר הגדול של ענין התפילה, שכלל כוונתה הוא לכוון רק להוסיף כח בקדושה. שכמו שהאיש מאנשי החיל משליך כל ענייניו וצרכי עצמו מנגד, ומוסר נפשו ברצונו רק על כבוד המלך, ששיג הכתר מלוכה של אותה המדינה ותנשא מלכותו, כן ראוי מאד להאדם הישר לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפילתו רק להוסיף תת כח בעולמות הקדושים... להעביר רוח הטומאה מן העולם, ויתוקן עולם במלכותו ית"ש, ולא על ענייניו וצרכי עצמו כלל".

היכן רואים את היסוד הזה, בנוסח שתקנו חז"ל למטבע ברכות ותפילות? "ועינינו הרואות בנוסח תפילת ראש השנה"²³ שהוא מסודר מראשו ועד סופו רק על כבוד מלכותו יתברך שמו שתעלה כבתחילה קודם חטא אדם הראשון", למשל: "ובכן תן פחדך ה' א-

²² בספרי יונה נבואה ותוכחה הקדשתי חלק שלם "לתוכחה אוהבת" בו נסיתי לענות על השאלה מדוע בכל זאת בני האדם שונאים מוכיחים ותוכחה, עיין שם עמ' 281 ואילך.

²³ במילים "תפילת ראש השנה" מכוון ר' חיים לברכות האמצעיות של תפילות עמידה בראש השנה.

להינו על כל מעשיך, ואימתך על כל מה שבראת. ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים... וכל הרשעה כלה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. ותמלוך אתה ה' לבדך על כל מעשיך... אשר על כן עומדת מלכות ה' בעולם במרכז כל התפילות. כך חותמים "המלך הקדוש", וכך מקדישים אחת משלשת ברכות המוסף ל"מלכויות" ומעמידים במרכזה את תפילת עלינו לשבח שעיקרה מלכות ה' "לתקן עולם במלכות שדי, וכל בני בשר יקראו בשמך... כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד" וגם סיום הברכה הוא בשם ומלכות "ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ".

אכן בתפילת ראש השנה הנוסח מדבר על מלכות ה' בנגלה ובמפורש. לא כך הדבר בנוסח התפילה היום יומי, שם לכאורה הדגש הוא על צרכי בני האדם. על כן ממשיך ר' חיים ואומר: "וגם נוסח תפילת כל השנה, אף שלפי פשוטו הנראה, רובו ככולו מסודר על ענייני צרכי עצמנו, ודאי ברור לכל מבין וממקומו הוא מוכרע, שלא כווננו אנשי כנסת הגדולה על הנראה מפשרות פרוש המילות בלבד וכמו שכתבתי לעיל פרק י"י". ושם כתב לאמר: "והמשכיל יבין מדעתו שלא לחינם הוצרכו לתקון תחינה קטנה ותפילה קצרה כזו, ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים, אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה, ונהירו להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה, לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות ותפילות, באלו התיבות דווקא, מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם, אשר היא נצרכת מאד לתיקון ריבוי עולמות וכוחות עליונים וסידור המרכבה. וכמאמרם ז"ל 'העבודה צורך גבוה' (שבת קטז ע"ב) וזהו ענין מאמרם ז"ל שיהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים (יבמות סד ע"א)²⁴. כביכול התפילה צורך ה', וכך מפורש בכתוב "ותפילת ישראלים רצונו" (משלי טו, ח).

ומהו הצורך של הקב"ה? מה פשרה של תפילה על צער גלות השכינה? כאן מחלק ר' חיים בין שני מצבים, מצב ותפילה על צרה של כלל ישראל, שאז יש גם חלול ה' שכביכול אינו יכול להושיע את עמו מיד אויביו, ומצב של צרת פרט יחיד, מצב שגורם סבל לקב"ה השרוי עם הפרט בצרתו. "במקום שיש חלול שמו יתברך כגון צרת כלל ישראל" באמור עם ה' אלהי (יחזקאל לו, כא)²⁵ והמה מוכים ומעונים מחויבים לבקש ולשפוך שיח לפניו

²⁴ ר' חיים מביא מקורות נוספים למאמר הנ"ל זה כגון תנחומא פרשת תולדות וכן בזהר תולדות קלו, א וזה לשון הזהר: "בא וראה עשרים שנה נשתהה יצחק עם אשתו ולא ילדה עד שהתפלל תפילתו, והוא משום שהקב"ה חפץ בתפילתם של צדיקים, מהו הטעם: כדי שיתרבה ויתווסף תוספת קדושה לכל מי שיצטרך לתפילתם של הצדיקים" [התרגום מנפש החיים שם הוצאת הרב רובין] ועיין גם שמות רבה כא, ה ובהסבר ר' יחזקאל לוינשטיין למדרש המובא בילקוט לקח טוב שמות עמ' צא.

²⁵ יחזקאל מתאר מצב בו עצם הגלות והמצב הבזוי של עם ישראל מהווים חילול ה': "ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות... ויבואו אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי, באמר להם עם ה' אלה ומאמצו יצאו... כה אמר ה' א-להים לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים...". (יחזקאל כו, יט-כב). גם בתורה מופיע הרעיון בדברי משה אל ה' אחרי חטא העגל "למה יאמרו מצרים

ית"ש על חילול שמו יתברך ואך למען שמו יעשה. וגם היחיד על צערו, אף אם אין חילול השם בדבר, יש מקום גם כן לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה כאמרם ז"ל 'אמר ר' מאיר בזמן שהאדם מצטער, שכונה מה לשון אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי' (סנהדרין מו ע"א)²⁶.

להלן קושר ר' חיים את היסוד שהתפילה אינה על צער האדם וצרתו, כי אם על צער השכינה, לתורת הקרבנות: "ותפילות כנגד תמיד תקנום, שהיו עולות כליל לאישים, כולה לגבוה סלקא, ולא היה בהם חלק הדיוט כללי". אכן מכל הקרבנות כולם לא נתקנו התפילות אלא כנגד התמידין שהיו קדשי קדשים שאין בהם חלק להדיוט כלל²⁷. כך טוען ר' חיים אין כוונת התפילה אמורה לפנות לצרכי האדם אלא רק כביכול לצורך גבוה – צרת גלות השכינה²⁸. מההשוואה למדנו שעבודת הקרבנות על פי התורה היא עבודה לשם ה' נטו ואין לאדם שום הנאה מעבודה נכונה של הקרבת קרבן.

כך העיר גם האדמו"ר מסלונים: "בקרבנות מצינו שמחשבה פוסלת משא"כ בשאר מצוות אין מחשבה פוסלת, שאם יהודי עושה מצוה לשם שמים אף שמכוון גם שע"י המצווה יומשך אליו שפע בגשמיות כמ"ד ונתתי גשמיכם הרי זה עולה לרצון וכמו שאמרו חז"ל (פסחים ח ע"א) האומר סלע זו צדקה בשביל שיחיה בני ה"ז צדיק גמור, וכן על התורה אמרו לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ורק בקרבנות מצינו שהמחשבה פוסלת? ועניינו כמאמר הכתוב 'זובח לא-להים יחרם בלתי לה' לבדו' שזבחת הזבח צריכה להיות בלתי לה' לבדו, ולא יערב בזה שום מחשבה

לאמר ברעה הוציאים להרוג אותם בהרים" (שמות לב, יב). רעיון דומה משה מעלה אחרי חטא המרגלים: "והמתה את העם הזה כאיש אחד ואמרו הגויים... מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר" (במדבר יד, טו-טז). כנראה "אכפת" לה' גם מה יגידו עליו מצרים שפלים עובדי ע"ז, כי העולם נברא כדי שכבוד ה' יהיה גם במקומות ובאנשים השפלים ביותר, דיון בענין זה נמצא בספרי יונה נבואה ותוכחה עמ' 246 ואילך.

²⁶ הביטוי "קלני מראשי קלני מזרועי" מתפרש ע"י רש"י: "כמו שהאדם שיגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי והיינו קללת 'קל לית אני', [=] איני קלי", ר' חיים עצמו מפרש שהביטוי ראשי וזרועי "הם תפילין של ראש ותפילין של יד. כי אמרו חז"ל שהקב"ה מניח תפילין" (ברכות ו ע"א) "וענין התפילין שלו ית"ש הוא התדבקותו ית"ש להיטיב עמנו בכל... לכן כשהאדם מצטער ואז אין התקשרות והדבקות בין האדם לבינו ית"ש בשלמות כראוי, הוא ענין קלני מראשי קלני מזרועי, שהם מקומות התפילין ששם היה ראוי להיות התדבקות הקדושה".

²⁷ בניגוד לשלמים ושאר קדשים קלים וקרבנות אחרים שיש חלק לבעלים בבשר הזבח עצמו, בעולה אין למקריב חלק כלל והיא עולה כליל על המזבח.

²⁸ כך הסבירו את מאמר רבי עקיבא: "שכל השירים קודש ושיר השירים קודש קדשים" (ידיים ג, ה) שכל התורה מתפרשת פרד"ס ולפיכך במקום שיכולים לפרש את הענין גם כפשוטו הוא רק קודש, כי יש בו חלק להבנת אנשים. אבל שיר השירים שאין לפרש את שיר האהבה כפשוטו הרי שהוא קודש קדשים למלך מלכי המלכים" (פרוש הרב קהתי בשם הדרני אשר בשם ר' ישראל מסלנט).

לעצמו, שהיות ותכלית הקרבן היא שיהודה יקריב עצמו כליל להשי"ת ע"כ כשמכוון גם לעצמו, חסר העיקר מעבודת הקרבן"²⁹.

יש לנו אם כן תנועה כפולה של רצוא ושוב, בחינת "אני לדודי ודודי לי"³⁰, כאשר יהודי סובל, וק"ו כאשר העם היהודי כולו סובל – סובל עמם הקב"ה, בחינת "עמו אנכי בצרה" (תהילים צא, טו) בפסוקים רבים חוזרים המקראות על הרעיון, שצרת ישראל היא צרת ה', וישעותם היא ישועתו כביכול. "כל ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה שנאמר (תהילים צא, טז) 'ואראהו בישועתי', הישועה שלך היא שנאמר (תהילים פ, ג) ולכה לישועתה לנו" (תנחומא סוף אחריו) וכן "יגל ליבי בישועתך" (תהילים יג, ו). אמר ר"א זה אחד מן המקראות הקשים שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל, 'בישועתו' אין כתיב כאן אלא 'בישועתך' ישועתך היא ישועתנו" (שוחר טוב תהילים יג) וכן דרשו חז"ל על הפסוק: "ושב ה' א-להיך את שבותך" (דברים ל, ג) – 'והשיב' לא נאמר אלא ושב מלמד שאף הקב"ה שב עמהם מן הגלות" (מגילה כט ע"א) ורש"י בלשונו הזהב כתב: "רבותינו למדו מכאן שהשכינה שרויה עם ישראל בגלות וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו".

בה בעת מדגיש ר' חיים שהתפילות שלנו לא אמורות לבטא את המצוקות הפרטיות שלנו אלא את השתתפותנו בצערו כביכול, בחינת 'עמו אנכי בצרה' מהכוון ההפוך. כך הוא מסביר את דברי חז"ל "כל המשתף שם שמים בצער כופלין לו פרנסתו" (ברכות סג ע"א) – "כשכל תכלית תפילת האדם לפניו ית"ש להסיר מעליו צערו, הוא רק על הצער של מעלה המשתתף עמו בצער, ושב ומתחרט באמת על עוונו שגרם על ידו הצער של מעלה אז היסורין מסתלקין מעליו... והוא שדרשו בחנה 'והיא מרת נפש ותפלל על ה'" (שמואל א' א, י) – שהטיחה דברים כלפי מעלה' (ברכות לא ע"ב)³¹. רוצה לומר הגם שהיא עצמה מרת נפש עם כל זה השליכה צערה מנגד ולא אכפת לה להתפלל על זה כלל, אלא שהטיחה דברי תפילתה לפניו ית"ש על הצער של מעלה הנעשה מחמת שהיא שרויה עתה בצער" (פרק יב).

²⁹ האדמו"ר מסלונים הרב שלום נח ברזובסקי זצ"ל, נתיבות שלום ויקרא ב עמ' ט.

³⁰ כך הרי מצפים אנו מכל שני גורמים החוברים לשותפות או לקשר אחר, שכל אחד יחשוב וידאג לצד השני. ה' אומר למשה "נקם נקמת בני ישראל מאת המדיינים" (במדבר לא, ב) אבל משה אומר לעם "לתת נקמת ה' במדין" (שם, שם ג) כל צד דואג לכבוד "השותף". זו רק דוגמא אחת מני אין ספור לכלל "אני לדודי ודודי לי".

³¹ הפרוש הפשוט לדברי הגמרא, וכן פשט המילה "הטיחה" עומד לחובתה של חנה שדברה כביכול בחוצפה ועזות כלפי הקב"ה. כך עולה גם מהמשך הגמרא: "ואמר ר' אלעזר אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר 'ואתה הסיבות את לבם אחונית' אמר ר' שמואל בר ר' יצחק מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאלהיו דכתיב (מיכה ד, ו) ואשר הרעותי" (ברכות לא ע"ב).

וכך שמעתי מפרשים בשם הצמח צדק את הפסוק הידוע "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי" (תהילים כג, ד) לא כמבטא את שיתוף צער השכינה בגלותנו אלא את הכוון ההפוך. וכך יש לפסק ולבאר את הפסוק "גם כי אלך בגיא צלמות - לא אירא" – הרי זה שאני הולך בגיא צלמות הוא תוצאה של הבחירה החופשית הכוזבת שלי, "רע - כי אתה עמדי" מה שמפריע לי הוא שכשאני בגיא צלמות, גם הקב"ה שם, זה באמת מה שמפריע לי³².

פרוש זה פותח לנו פתח להבין את עבודת התפילה המיוחדת לפי פרושו של ר' חיים. וכיצד ידבק אדם החש כאבים עזים בגופו, את מחשבתו, בכאבי הבורא כביכול? איך יכול יהודי רעב ללחם כפשוטו, לא לחשוב על בטנו המקרקרת לשוא, ועל בניו ילדיו הכמהים לפת, ובמקומם לחשוב על צער השכינה? שני המשלים הבאים יקרבו אותו להבנת העבודה המיוחדת של התפילה על ה', בה מתעלם אדם מצרותיו שלו. ונושא בעול עם צער גלות השכינה.

המשל הראשון מספר על חבורת צעירים אוהבי תורה וטבע שרצו לגמול לרבים הישיש טובה על תורתו שעמל ללמדם, והציעו לו לטייל בנופי מולדת באחד מימי בין הזמנים. בבוא ההיום המיועד אספו את הרב במכונית שהורידה אותם ליד מסלול מרהיב. הם קבעו עם הנהג שיאסוף אותם בצהרי היום בצדו השני של הנחל בכביש הראשי המקביל. תחילת היום היתה מעונגת בהליכה בנופי בראשית תוך לימוד תורה ודרך ארץ אך בהגיעם לפיצול של שני שבילים טעו, והחליפו שביל נכון בשביל המוליך המדברה, וככל שנקפו השעות הסתבר להם שהם בארץ לא נודעת. בעידן טרם פלפוני הם נלאו למצוא שביל מוצא, והינם תקועים בשפולי היום בשפולי מדבר ללא מוצא. לכאורה, כולם רעבים צמאים עייפים, אך ברור שאין בין חבורת הצעירים ולו אחד שחושב על רעבונו שלו, צמאון גרונו, ויאושו האישי. כולם חסים וכואבים את כאביו של הרבי הזקן שטולטל ללא עוול בכפיו וברגליו לאותו "גיא צלמות".

וספור משל שני, על בן רב גדול שנתפס במעשה מחפיר והושם במעצר. הדבר שמטריד אותו אינו התנאים הגרועים בהם הוא נתון, ואפילו לא כל כך הבושה שלו לכשיתגלה קלונו ברבים. מטרידה את מנוחתו, הבושה שתכסה את פני אביו באמור אליו בני העיר 'ראה גדולים שגדלת'. הנה דוגמאות מוחשיות כיצד מתגמד צערו של האדם בפני צער שגרם לגדול ממנו ק"ו לשכינה.

וכך מסיים ר' חיים ענין זה בסוף פרק יג: "ואם בענין תפילת היחיד על צערו שתהא כוונתו רק צורך גבוה לבד, כל שכן במטבע ברכות התפילה הקבועה והסדורה מאנשי

³² שמעתי מנשיאה השלישי של מדינת ישראל מר זלמן שז"ר, חסיד חב"ד, בסעודה שלישית, שערך עם תלמידי יב"ע נתיב מאיר באחת משבתות חורף תשכ"ב.

הכנסיה הקדושים ודאי ראוי שלא לכוון בהם כלל צורך עצמו הנראה מפשוטם אלא צורך גבוה בלבד... ומה נאמר עתה בדורות הללו, אשר כל איש הוא כשוכב בראש חבל ובלב ימים כל הימים מעל יגיעת הפרנסות, ולזאת אין איש שם על לב לפנות לבו ומחשבתו מבלבולי טרדותיו העצומים בהבלי זה העולם השפל להכין עצמו לקראת א-להיו ית"ש³³. עם כל זה ודאי שכל אחד לפי שכלו והשגותיו מחויב לשית עצות בנפשו ולבקש תחבולות מלחמת מצוה להמלט מבלבול המחשבות אשר לא טהורים, שתתחנן דעתו עליו לעבודת התפילה כראוי, כי עבודת התפילה היא לנו עתה במקום עבודת הקרבן שהיה תלוי כולו במחשבתו של הכהן, שבמחשבתו היה יכול לסגלו, וע"י קדושת מחשבתו היה הקרבן מתעלה לריח נחוח לפני ית"ש".

ומתפלה על ה' ועל צערו נעלה במעלות הקרבה לה' ובמאמר הבא נדבר על שיטת ר' חיים מוולוז'ין על הקרבן שבתפילה – העלאת נפש המתפלל לקרבן לה'.

³³ השווה לנאמר בתפילה זכה: "אך הלכתי בעצת יצרי... ואני תולעת ולא איש כשל כוחי לעמוד נגדו, ועמל הפרנסה לפרנס את בני ביתי וטרדת הזמן ומקרוי הם היו בעכרי".

מאמר ג. "ונפש כי תקריב קרבן"

מתוך הדברים שהובאו במאמר הקודם שעיקר התפילה אינו על צרכי האדם אלא "על ה'" מוביל אותנו ר' חיים מוולוז'ין להשלמת המהלך תוך כדי הגעה לדרגת השיא של עבודת הקרבנות והתפילה – מסירות הנפש והקרבת חיי המתפלל לה' א-להיו. נפתח בהסבר החלת הכלל בענין הקרבנות ואחר נדגים את הדברים גם ביחס לתפילה.

לעיל הבאנו בהרחבה את דברי הרמב"ן שהמעשה הנעשה בבהמת הקרבן ראוי היה להעשות במקריב "ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לא-להיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו. לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה, וכפר הקרבן הזה שיהיה דמו תחת דמו נפש תחת נפש" (רמב"ן א, ט). דברי רמב"ן אלה מעוגנים בדברי חז"ל שמצאו רמזים לכך במקרא עצמו. וכך דרשו חז"ל: "ונפש כי תקריב קרבן מנחה" (ב, א) – אמר רבי יצחק מפני מה נשתנית מנחה שנאמר בה נפש? אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה? עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני" (מנחות קד ע"ב) למרות שהתורה הדגישה את המילה "נפש" רק בקרבן המנחה של העני, ברור שכל קרבן אמור להיות הקרבת נפש המקריב. וכך דרשו להדיא: "אדם כי יקריב מכס" (א, ב) – בשעה שמתנדבין קרבן, נשחט ונזרק הדם על גבי המזבח מעלה אני עליכם כאילו נפשכם הקרבתם", "קרבן לה" – למה נקרא קרבן לפי שמקריב נפשו לפני בוראו"³⁴. הכלי יקר למד אותו רעיון מהפסוק "יקריב אותו לרצונו לפני ה'" (א, ג) "מן היתור "אותו" יש מפרשים שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את עצמו".

וכך כתב ר' חיים בענין זה: "והענין שעבודת התפילה היא במקום עבודת הקרבנות. וכמו שענין הקרבן היה להעלות נפש הבהמה למעלה, ולכן עיקר הכפרה היה תלוי בזריקת הדם הוא הנפש, וכן הקטרת האימורים עיקרם היה לכוונת העלאת הנפש... שע"י הקרבנות שבמקדש – שהיה כולו בדוגמא עליונה עליותיו וחדריו וכל כליו אשר ישרתו בהם"³⁵ - היו מתקשרים ומתייחדים על ידיהם, העולמות והכוחות העליונים והנהורין של ההיכלות הקדושים, כולם בסדר המדרגות לעילא ולעילא עד אין סוף ברוך הוא כמבואר במקומות רבות בזהר... ולכן נקרא קרבן כמו שכתוב בבהיר: 'אמאי אקרי קרבן? אלא על שם שמקרב הצורות הקדושות, ואמרו לריח ניחוח (ויקרא ג, טז) – הרוח יורד ומתייחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב ע"י הקרבן והיינו דאקרי קרבן עכ"ל. ועיין זהר ויקרא ריש דף ה' ונקרא קרבן על שם שמתקריבים בו" (פרק יד' ובהגה"ה שם).

³⁴ המדרשים מובאים בספר אוצר המדרשים ויקרא עמ' ח, ט. ומקורם במדרש החפץ ובילקוט תימני.

³⁵ ר' חיים האריך בענין המקדש, הבניי עד לפרטיו הקטנים בדוגמת העולמות העליונים גם בשער א' פרק ב' בהגה"ה.

בנתיבות שלום מעמיק האדמו"ר מסלונים בענין זה: "זהו עיקר הקרבן שמוסר עצמו לגמרי להשי"ת, ולכן צריכים בקרבן במיוחד שיהיה לרצונו וכופין אותו עד שיאמר רוצה אני³⁶, לפי שתכלית הקרבן הוא הרצון שמוכן למסור את עצמו. ואם אין זה לרצונו חסרה כל התכלית של הקרבן... וענין זה הוא תכלית התורה כמאי דכתיב 'שמע ישראל ה"א ה' אחד, ואהבת את ה"א בכל לבבך ובכל נפשך'. שהיהודי יקריב עצמו כליל קרבן להשי"ת, ומצוה זו אינה למעשה אלא במחשבה שהרי אין רצון ה' שהיהודי יקריב עצמו בפועל, וכמו שכתוב 'וחי בהם' – ולא שימות בהם – אכן להשלמת חלק המעשה, צווה הקב"ה שיביא קרבן, ויצויר בנפשו את כל מה שעושים בבהמה כאילו עושים זאת בו. ואז יחשב לו כאילו כל זה נעשה בו, ועי"ז נשלם גם חלק המעשה של הקרבת עצמו לקרבן בהצטרפות המחשבה שלו עם המעשה שנעשה בקרבן".

"וזה שאמר הכתוב 'אדם כי יקריב מכם ולא אדם מכם כי יקריב, להורות שעיקר הקרבן הוא מכם דהיינו מעצמיותכם שתקריבו עצמכם להשי"ת. אך היאך יתקיים זה בפועל ע"י 'מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם' – קרבן עצמכם נשלם ע"י הבהמה בקר וצאן... וזה תכלית הקרבן שהיהודי יביא את עצמו למדרגה זו שימסור את נפשו להשי"ת, ויקיים אדם כי יקריב מכם קרבן לה' – להקריב את עצמו להשי"ת ע"י שהוא בטל ומבוטל ומוסר נפשו להשי"ת בנכונותו לכך שכל הנעשה בקרבן יעשה בו. ואז הוא אשה ריח נחוח לה' וזו הנחת רוח הגדולה ביותר לפני השי"ת"³⁷.

וכעין דברים אלו הוא מביא בשם רבינו יונה בספרו שערי העבודה: "זו מחשבת עבודת הקרבן שתהא שחיטת הקרבן לפניך כאילו שחטתי את עצמי כמו שגלוי וידוע לפניך שכן הייתי עושה בעצמי אילו היה ברצונך ועל דרך זה בכל העבודות... הנה נתבאר כי המקריב קרבן, בין שהיה הקרבן נדבה, בין שיביא אותו על חטא הנה הוא מקריב את נפשו. והכהן הוא כמלאך משרת עומד ומקרב נפשותיהם של צדיקים על גבי המזבח"³⁸.

דרגה זו טבועה בעמקי נפש היהודי לדורות עולם, מיני עלות הקרבן הראשון על המזבח, והצבת בנין האב לכל הקרבה שבקדושה – עקידת קרבן יצחק. תורף הסיפור הידוע מחדש שני מסרים שנקבעו לדורי דורות בנצח עם עולם. האחד חיוב כל יהודי

³⁶ בתחילת דבריו שאל האדמו"ר: בקרבנות נאמר 'יקריב אותו לרצונו' ואמרו חז"ל כופין אותו עד שיאמר רוצה אני (ראש השנה ו ע"א). ולמה נתייחדו הקרבנות יתר על כל המצוות שגם עליהן כופין אבל בהן אין צריך לומר רוצה אני?"

³⁷ ובשם אדמו"ר בעל בית אברהם הוא מביא: "אדם כי יקריב מכם – הרי זה קרבן לה', אבל מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן היינו שעושה רק את מעשה הקרבן בפועל ואינו מוסר עצמו – תקריבו את קרבנכם נחשב זאת רק כקרבן שלכם אבל לא בחינת קרבן לה'".

³⁸ נתיבות שלום ויקרא א' עמי ח-ט.

למסור את נפשו ממש לאהבת הא-ל לפי צווי הבורא. והשני שקרבן זה אמור להשאר במסגרת הרצון והמחשבה הרוחניים, ובעולם המעשה יש להתפיס את אש האהבה אך ורק בהקרבת קרבן בעל חיים. וכך הגדיר את המסר הזה שבפרשת העקידה שר התורה³⁹ הלא הוא ר' מאיר שמחה הכהן מדוינסק בעל משך חכמה:

"ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה" (בראשית כב, יד) הענין באמרו ז"ל, בישראל מחשבה טוב מצטרפת למעשה, מחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה⁴⁰ ובאומות אינו כן רק מחשבה רעה מצטרפת למעשה ומחשבה טובה אינה מצטרפת למעשה⁴¹... כי בהמסרו יצחק את נפשו על קידוש שמו יתברך ומאז והלאה, הוקבע לטבע קיים באומה הישראלית להמשך אחר רצון ההשגחה מעומק הלב ולמסור נפשם ורוחם על קידוש שמו יתברך,⁴² כאשר עשו אבותינו באלף החמישי והשישי כידוע. עד כי כעת יוקשה על נפש הישראלי מה זה נסיון להאשל הגדול צור מחצבתנו אברהם ויצחק⁴³. וכן כתב הרמב"ם בהלכות גירושין שמפני זה גט המעושה על פי דין הוי, הואיל שנפש הישראלי חשקה לרצון ה' באמת⁴⁴. לכן אם מחשב הישראלי לעשות מצוה ונאנס ולא עשה, מצטרפת למעשה כי המחשבה נתעצמה וחוקקה בנפש הישראלי ומצדו אין עכוב כלל, אבל חשב לעשות רעה – היא

³⁹ על משמעות השם "שר התורה" עיין בהקדמת הרב יהודה קופרמן שליט"א לפרושו הגדול [בכמות ובאיכות] על המשך חכמה. ומכאן שלוחה הכרת הטוב לרב שליט"א על שהואיל להכריז בספריו ובמכתביו.

⁴⁰ הרב קופרמן שליט"א מפנה לגמרות: "מאי ילחושו שמו? חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה" (בראות ו, א) וביתר הרחבה: "מאי ולחושב שמו – אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנאמר (תהילים סו, יח) 'און אם ראיתי בליבי לא ישמע ה'" (קדושין מ, א)

⁴¹ "בגויים חילופא, מחשבה טובה אין הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה" (ירושלמי פאה א, א) גם מקור זה מובא שם בהערות הרב קופרמן שליט"א.

⁴² הערת הרב קופרמן שליט"א: "כי האבות הניחו את היסודות לאומה – ומעשה אבות סימן לבנים, בכמה מקומות הרחיב רבינו את הדבור אודות פועלם של האבות לקבוע בנפש הישראלי את יסוד המסירות נפש לעבודתו יתברך עד כדי כמעט שלל הבחירה מבניו אחריו, עיין בין היתר ויקרא כג, כד". עיין גם ספרי עיוני פרשה בראשית עמ' 56, וספרי רות דוד ומשיח עמ' 167.

⁴³ פרוש: אחר שהוטבעה בנו ע"י העקידה תכונת מסירות הנפש, אין אנו מבינים מדוע נחשב הנסיון הזה לנסיון כ"כ גדול הרי יהודים רבים עמדו בנסיונות כאלה [כמובן אחרי שאברהם ויצחק הטביעו במ תכונה זו].

⁴⁴ כך פסק הרמב"ם: "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש – בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכים אותו עד שיאמר רוצה אני, ויכתוב הגט והוא גט כשר... שאין אומרים 'אנוס' אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחויב מן התורה, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשות אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש – מאחר שרוצה להיות מישראל ורוצה לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו" (הלכות גרושין ב, כ).

[המחשבה] רק כפורחת והבל נדף, שעלה במחשבתו מאיזה סיבות שונות אבל זה אינו מרצונו הטוב והאמיתי. לא כן באומות העולם... (משך חכמה בראשית כד, יד).

מסירות נפש זו של עולם הקרבנות הועתקה מאז החורבן אל עולם התפילה. לאחר שר' חיים מוכיח מכמה פסוקים ש"התפילה נקראה בשם נפש" הוא מסביר את הפסוק "ואשפוך את נפשי" (שמואל א א, טו) "והענין שעבודת התפילה היא במקום עבודת הקרבן וכמו שענין הקרבן היה להעלות נפש הבהמה [וגם את נפש המקריב] למעלה ... כן עיקר ענין התפילה הוא להעלות ולמסור ולדבק נפשו למעלה... שגם היא סגולתה לקשר וליחד העולמות עד לעילא לעילא באין סוף ברוך הוא כמבואר במקומות רבות בזהר. ויותר מפורש בפרשת ויקהל ריג, ב: 'כשעובד לאדוניו בתפילה, נדבק רצונו כאש בגחלת, ליחד אלו הרקיעים התחתונים... ואלו הרקיעים העליונים הפנימיים שיהיו כולם אחד, ובעוד שפיו ושפתיו נעות יכוין את לבו ורצונו ליחד הכל בסוד הסודות ששם נתקעים כל הרצונות והמחשבות הנמצא בסוד אין סוף"⁴⁵.

ור' חיים ממשיך: "לזאת בעת עמדו להתפלל לפני קונו ית"ש יפשיט גופו מעל נפשו"⁴⁶ היינו שיסיר כל רעיוני ההבלים הבאים מכוחות הגוף, שנחקקו ונתדבקו בנפשו... והוא שקודם עומדו בתפילה צריך לבטל ולהסיר מעליו במחשבתו כל תענוגי הגוף והנאותיו וכל ענייניו, עד שיוקבע במחשבתו למאוס הגוף, כאילו אינו בעל גוף כלל, ורק נפשו לבד היא המדברת תפילתה. ובדברו כל תיבה שהיא כח וחלק מנפשו ידביק בה רעותיה מאד, ליתן ולשפוך בה נפשו ממש לגמרי ולהדביקה בשרש העליון של תיבות התפילה העומדים ברומו של עולם... ואז יחשב לו כאלו הוא מסולק מזה העולם והוא מבני עליה למעלה, עד שגם אחרי התפילה יקשה לו מאד להפנות מחשבתו לענייני זה העולם ויהיה בעיניו כאילו נופל ויורד מאיגרא רמא לבירא עמיקתא... וכל כך תרבה ותתלהט אהבתו יתברך בכח נפשו עד שיהא חושק ומתאוה באמת שבדברו עתה אומר דבור הקדוש של איזה תיבה מנוסח התפילה תהא נפשו יוצאת מהגוף לגמרי להדבק כביכול בו ית"ש. ז"ש לעבדו 'בכל נפשכם' וכן מה שאמרה חנה 'ואשפוך את נפשי לפני ה'" וכן יש לפרש מאמרם ז"ל (תענית ח ע"א) 'אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו'" (פרק טו)⁴⁷.

⁴⁵ תרגום הזהר ע"פ נפש החיים מהדורת הרב רובין.

⁴⁶ הרב רובין מפנה לשו"ע "וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה (או"ח סימן צח סעיף א).

⁴⁷ ושם בהגה"ה בסוף הפרק מביא מדברי רבינו יונה על אותו הדרך: "פשוט גופך מעל נשמתך... שתהא כל תשוקת נפשו בבוראו ית"ש כאילו אינו בעל גוף". וכן כתב רבו הרמב"ן: "והעוזבים כל ענייני העוה"ז ואינם משגיחים עליו, כאילו אינם בעלי גוף וכל כוונתם ומחשבתם בבוראם בלבד כאשר היה הענין

הדברים האלה נפסקו להלכה לגבי קריאת שמע. הטור הביא "ויקראנה ביראה ובכוונה. כתב ר"ע לשוויה איניש לקריאת שמע בכל זמן דקרי ליה כפרוטגמא חדשה, פירוש פרוטגמא – כתב המלך על בני מדינתו, שקריאת שמע הוא פרוטגמא דהקב"ה, והכי איתא במדרש 'א"ר ברכיה מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה, מה הם עושין? כל בני המדינה עומדין על רגליהם ופורעים את ראשיהם, וקוראין אותו באימה ביראה וברתת ובזיע, אבל הקב"ה אומר לישראל קראו ק"ש פרוטגמא דידי, הרי לא הטרחתי עליכם לקרותה לא עומדים ולא פרועי ראש אלא בלכתך בדרך (ויקרא רבה כז, ו) אבל באימה וביראה וברתת ובזיע מיהא צריך" (או"ח ריש סימן סא) וכן פסק השו"ע "יקרא קריאת שמע בכוונה באימה ביראה וברתת ובזיע" (או"ח סימן סא ס"א). והמשנה ברורה ס"ק ג' הביא את דברי הב"ח: "ונראה דאימה ויראה זו, היא באופן שיכוון בשעה שהוא קורא את שמע לקבל עליו עול מלכות שמים להיות נהרג על קידוש השם המיוחד, דזהו 'בכל נפשך' – אפילו נוטל את נפשך, ועל זה אמר הכתוב 'כי עליך הורגנו כל היום' (תהילים מד, כג) כי אז בכוונה זו יקראנה באימה ויראה ורתת וזיע".

ברוח זו מביא האדמו"ר מסלונים את המדרש הבא: "אמר הקב"ה לישראל, לשעבר הייתם מקריבין לי שתי פעמים ביום וגלוי וידוע לפני שבית המקדש עתיד ליחרב, ומכאן ואילך אי אתם יכולים להקריב קרבנות, אלא מבקש אני תמורתן של קרבנות – שמע ישראל בבוקר ושמע ישראל בערב, ועולה לפני יותר מכל הקרבנות" (ילקוט שמעוני ואתחנן רמז תתל"ה) ועל זה כתב האדמו"ר: "אכן ענין שמע ישראל ה"א ה' אחד הוא אמונת היחוד, וכאשר יהודי אומרו, מקבל על עצמו למסור נפשו להשי"ת, וכדאיתא בזוהר ח"ג קצה ע"ב "דכל מאן דשוי הכי רעותיה בהאי קרא אתחשיב ליה כאילו מסר נפשיה על קדושת שמיה [=שכל מי שעושה כך את רצונו בפסוק זה, נחשב לו כאילו מסר נפשו על קדושת השם]. כי משמעות ה' אחד שהוא יתברך אחד המיוחד ומלבדו אין עוד מאומה ממש, שום אנוכיות ישות ותאוות כל שהן, שום דבר אין מלבדו שהכל בטל ומבוטל להשי"ת".

להלן הוא מסביר את חדושו של המדרש ש"קריאת שמע ישראל עולה לפני יותר מן הקרבנות". הגמרא מספרת על מותו של ר"ע בקדוש ה': "בשעה שהוציאו את ר"ע להריגה, זמן קריאת שמע היה, והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים, אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן?! אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה 'בכל נפשך' – אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבוא פסוק זה לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד" (ברכות סא ע"ב).

בחנוך ובאליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד – יחיו לעד בגופם ובנפשם" (רמב"ן ויקרא יח, ד, את משפטי תעשו).

המהר"ל בחידושי אגדות הסביר: "כי האהבה שיש לאדם אל השי"ת במה שהאדם מצד עצמו – אינו דבר [=אהבת אדם לה' אינה אהבה של בעל הרגשה עצמית כאילו האדם הוא "יש"]. רק מן השי"ת בא האדם ואליו האדם שב, כי הכל שב אליו ית"ש ואין דבר זולתו רק השי"ת והוא אחד ואין זולתו... ולפיכך ר"ע היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו, כי מה שהוא ית' אחד – הנשמה אליו תשוב, וכאשר היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו היתה נשמתו שבה אל ה' לגמרי במה שהוא אחד, ומצד הזה נמצא האהבה כי מצד שהוא יתברך אחד אין לשום נמצא בעולם – הנפרד מאיתו, כי הכל תלויים בו ודבקים בו כי הוא עיקר הכל ומפני כך שייך אהבה אל השי"ת ממה ששיך אהבה בשאר דבר, כי כל אהבה שיש בין אוהבים, אף שהם דבקים זה בזה מ"מ יש לכל אחד מציאות בעצמו, אבל האהבה אל השי"ת במה שהאדם שב רוחו ונפשו אליו לגמרי עד שאין לאדם מציאות בעצמו ובוהו הוא מתדבק לגמרי בו..."

האדמו"ר מפרט ומסביר את דברי מהר"ל: "אמנם יובכל נפשך היא מדרגת מסירות נפש אפילו נוטל את נפשך אך מדרגה זו היא במי שיש לו נפש שלו והוא מוסרה להשי"ת. אך למעלה מזו היא המדרגה של ה' אחד, שמשמעותה שהקב"ה יחיד ומיוחד ומלבדו אין מאומה, והיינו שהיהודי מרגיש ש'אתה מחיה את כולם' והוא בעצמו כלום ואין לו כלום והריהו בטל ומבוטל לגמרי לאין המוחלט, וממילא אינו מוסר מאומה, כי אין לו מאומה וזו המדרגה העליונה של מסירות נפש כשהיא מתוך התבטלות גמורה לה' אחד... וזה פירוש אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד, לא רק בבחינת 'בכל נפשך' אלא במדרגה הגבוהה יותר – ה' אחד, ולכן קריאת שמע עולה יותר מן הקרבנות, כי הקרבנות הוא מדרגת 'בכל נפשך' ושמע ישראל ה"א ה' אחד היא המדרגה הגבוהה יותר" (נתיבות שלום ויקרא אות ג' עמ' 48). מן הראוי להדגיש שהרגשת ה"בטל ומבוטל" הזו אינה גורמת "מסכנות וצער" אלא שמחה ועונג בלתי משוערים, שהרי אם אבדתי את גאוותי וייחודי, זכיתי להיות חלק מהתגלות א-להית.

שמה משום כך פותחים את תפילת עמידה בהיגד "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". גם העמידה לתפילה, אינה באה מכח המתפלל ישותו ועצמיותו, אלה – כאין לפניו. ה' הוא הפותח שפתיים לספר תהילתו כי הכל ממנו – והכל שב אליו.

⁴⁸ וכך הסביר הסבא קדישא מסלונים את הפסוק "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו" (שיר השירים ח, ז) לפרוש הפשט שאין לקנות אהבה בכסף ניחא, אבל אם מדובר על אהבת ה' "מדוע כשאדם מוסר את כל הון ביתו להשי"ת מתוך אהבת ה' מגיע לו שיבוזה? אם אדם סובר שיש לו 'הון ביתו' והוא 'נותנו' משלו אז בוז יבוזו לו, יהודי צריך להדגיש שהוא בטל ומבוטל כאין וכאפס להשי"ת, ואין לו מאומה משלו".